

บทปริทรรศน์ว่าด้วยไฮเดกเกอร์กับเทคโนโลยีสารสนเทศ

Heidegger and Information Technology: A Review

เทพทวี โชควสิน
Theptawee Chokvasin

สาขาวิชาศึกษาทั่วไป สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

Abstract

The intent of this review article is to present main ideas from essential writings on Martin Heidegger's philosophy of information technology and the effect of modern computer technology on 'thinking'. From the study, Heidegger's critique on technology is mostly interpreted that technology would deteriorate human ability to think, and it would finally pave the way for the total cybernetic understanding of human mind. However, some philosophers argue that Heidegger's critique is so flawed that it should be approached with suspicion. It is concluded in this review article that there must be some further study about the more appropriate definition of 'technology' before entering the debate.

Keywords: Heidegger, Martin (มาร์ติน ไฮเดกเกอร์); Thinking (การคิด); Computers and Information (คอมพิวเตอร์และสารสนเทศ)

บทคัดย่อ

บทปริทัศน์นี้มุ่งเสนอแนวคิดหลักของงานเขียนสำคัญ ๆ ที่กล่าวถึงปรัชญาของมาร์ติน ไฮเดกเกอร์ว่าด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ และผลกระทบของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์สมัยใหม่ที่มีต่อ 'การคิด' จากการศึกษา พบว่าบทวิพากษ์เทคโนโลยีของไฮเดกเกอร์นั้นมักจะได้รับความคิดเห็นว่าเทคโนโลยีจะสร้างผลที่เลวร้ายต่อความสามารถในการคิดของมนุษย์ และสุดท้ายมันก็จะเปิดทางให้เกิดการเข้าใจจิตใจของมนุษย์ในรูปแบบไซเบอร์เนติกส์ หว่าก็ม้นักปรัชญาบางส่วนที่ได้แย้งว่าการวิพากษ์เทคโนโลยีของไฮเดกเกอร์นั่นเองมีข้อผิดพลาดที่น่าสงสัยอยู่บางประการ บทปริทัศน์นี้สรุปด้วยแนวคิดที่ว่าควรจะต้องมีการศึกษานิยามที่เหมาะสมต่อคำว่า 'เทคโนโลยี' มากกว่านี้ ก่อนที่จะเข้าสู่การอภิปรายกันต่อไป

บทนำ

ก่อนที่ผู้เขียนจะร่างบทปริทัศน์ชิ้นนี้ ก็เพิ่งจะได้รับหนังสือเล่มใหม่ล่าสุดของ ดอน ไรต์ (Don Ihde) คือ **Heidegger's Technologies: Postphenomenological Perspectives** (2010) ซึ่งออกในช่วงครึ่งหลังของปี พ.ศ. 2553 โดยภาพรวมแล้ว หนังสือเล่มนี้ของไรต์ได้แสดงการพินิจวิเคราะห์ให้เห็น

* ผู้เขียนที่ให้การติดต่อ โทร. +66 4422 4346 โทรสาร +66 4422 4212
E-mail Address: thankgod@sut.ac.th

ถึงความก้าวหน้าในปรัชญาเทคโนโลยี (philosophy of technology) ในส่วนของการวิพากษ์เทคโนโลยี ด้วยปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) ซึ่งเป็นส่วนของปรัชญาเทคโนโลยีที่ได้รับอิทธิพลสูงมาจากบทวิพากษ์เทคโนโลยีของไฮเดกเกอร์ แต่ทว่าสุดท้ายไฮด์เองก็แสดงข้อโต้แย้งกลับไปว่าเราอาจจะต้องคิดค้นใหม่เกี่ยวกับการให้ความสำคัญกับไฮเดกเกอร์ที่มากเกินไปเช่นนั้น

ไฮด์เองได้ให้ข้อสังเกตที่แหลมคมไว้ว่า ในช่วงเวลาที่ไฮเดกเกอร์ยังมีชีวิตอยู่ จวบจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของชีวิตในปี ค.ศ. 1976 นั้น ไฮเดกเกอร์เองยังไม่เคยเห็นความก้าวหน้าแบบเต็มตัวของเทคโนโลยีที่น่าเป็นการที่เป็นแบบเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ (technoscience) อย่างที่เราคุ้นเคยในยุคปัจจุบัน ฉะนั้นแล้ว อาจจะเป็นที่น่าสงสัยได้หรือไม่ว่าบทวิพากษ์เทคโนโลยีของไฮเดกเกอร์จะยังคงเป็นการพูดถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ก็จริง แต่ก็เฉพาะเทคโนโลยีในช่วงเวลาที่ไฮเดกเกอร์คุ้นเคย ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นก็จะทำให้บทวิพากษ์ของเขาจะต้องได้รับการพิจารณากันใหม่ (Ihde, 2010 : 4-5)

เมื่ออ่านหนังสือของไฮด์เล่มล่าสุดนี้จบแล้ว ผู้เขียนก็เริ่มมีข้อสังเกตที่ว่า ทำไมนักปรัชญาเทคโนโลยีจึงสนใจที่จะนำบทวิพากษ์เทคโนโลยีของไฮเดกเกอร์มาศึกษาผลกระทบของเทคโนโลยีที่มีต่อมนุษย์มากขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งยังสังเกตได้ว่า เทคโนโลยีที่ได้รับการกล่าวถึงนั้นก็มักจะเป็นเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และสารสนเทศมากขึ้นด้วย ทั้ง ๆ ที่ตัวอย่างของเทคโนโลยีที่ไฮเดกเกอร์เคยพูดถึงไว้ในบทวิพากษ์ของเขาเมื่อปี ค.ศ. 1954 นั้นก็แทบจะไม่ได้มีเทคโนโลยีอะไรมากไปกว่าเทคโนโลยีเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำที่นำมาเปรียบเทียบกับกังหันลมแต่อย่างใดเลย[†]

ด้วยข้อสงสัยแบบเดียวกัน จึงทำให้ผู้เขียนต้องย้อนกลับไปพิจารณางานเขียนชิ้นสำคัญ ๆ ที่กล่าวถึงไฮเดกเกอร์กับเทคโนโลยี โดยเฉพาะกับเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และสารสนเทศซึ่งเป็นตัวอย่งที่ชัดเจนที่สุดของเทคโนโลยียุคปัจจุบันที่เป็นที่แน่นอนว่าไฮเดกเกอร์ยังไม่เคยได้รับรู้ถึงผลกระทบของมัน โดยทั้งนี้ ผู้เขียนจะกล่าวในภาพรวม ทั้งนี้ก็เพื่อให้เห็นภูมิทัศน์ทางความคิดในแบบกว้างของประเด็นมากกว่าที่จะเป็นประเด็นดั่งเดี่ยวซึ่งไม่อาจจะแสดงได้ในเนื้อหาของบทปริทัศน์เช่นนี้ โดยแบ่งหัวข้อตามคำสำคัญของแต่ละเรื่องในปรัชญาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และสารสนเทศ และนำเสนอเฉพาะแนวคิดของนักปรัชญาค้นสำคัญ ๆ ที่ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับหัวข้อนั้น ๆ

[†] บทวิพากษ์เทคโนโลยีของไฮเดกเกอร์ตีพิมพ์ครั้งแรกในชื่อ "Die Technik und die Kehre" (เทคโนโลยีและจุดเปลี่ยน) โดยตีพิมพ์ใน *Vorträge und Aufsätze* (บทบรรยายและบทความเรียง) (1954) ในที่นี้ จะอ้างอิงจากฉบับแปลภาษาอังกฤษของวิลเลียม โลวิต (William Lovitt) ในงาน *The Question Concerning Technology and Other Essays* (1977)

ไฮเดกเกอร์กับคอมพิวเตอร์และการประมวลผลคำ

ไมเคิล ไฮม์ (Michael Heim) ได้เสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับไฮเดกเกอร์อย่างชัดเจนไว้ในหนังสือ *The Metaphysics of Virtual Reality* (1993) โดยสาระสำคัญแล้ว ไฮม์เสนอแนวคิดหลักในหนังสือเล่มนี้คือในยุคนี้ที่เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เจริญขึ้นมากนั้น ส่วนหนึ่งก็ตามออกมาจากความเจริญดังกล่าวก็คือการสร้างความเป็นจริงเสมือน (virtual reality) เพื่อแทนสภาพแวดล้อมที่มนุษย์มีประสบการณ์จากในโลกกายภาพมาสู่แบบจำลองด้วยคอมพิวเตอร์ที่เรียกว่าเป็นไซเบอร์สเปซ (cyberspace) ไฮม์วิเคราะห์ว่า เมื่อนักปรัชญาพิจารณาความเป็นจริง (reality) ก็มักจะผูกโยงเข้ากับการศึกษาทางอภิปรัชญา ทว่าเมื่อเกิดความเป็นจริงแบบใหม่คือความเป็นจริงเสมือนนั้น อภิปรัชญาจะเข้ามาศึกษาได้หรือไม่ และน่าจะได้อะไรบ้าง ไฮม์เสนอคำตอบในเชิงตอบรับ และให้เหตุผลเพื่อสนับสนุนคำตอบที่ว่า ความเป็นจริงเสมือนนั้นจะทำให้มนุษย์ได้มีโอกาสรับรู้การเปลี่ยนแปลงของโลกในรูปแบบใหม่ อีกทั้งยังเป็นผลดีต่อการรับรู้ตนเองของมนุษย์ในแง่มุมที่ต่างออกไปอีกด้วย

เฉพาะในส่วนที่ไฮม์พูดถึงเกี่ยวกับไฮเดกเกอร์ ซึ่งก็คือในบทที่ 5 ของหนังสือเล่มดังกล่าวนั้น จะเห็นได้ว่าไฮม์น่าจะจัดอยู่ในฝ่ายที่เห็นด้วยกับการตีความว่าไฮเดกเกอร์ได้ให้บทวิพากษ์เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการวิเคราะห์วิจักษ์เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่จะมีผลกระทบกับสสารัตถะ (essence) ของความเป็นมนุษย์ การพูดถึงผลกระทบดังกล่าวนี้ โดยมากแล้ว นักปรัชญาเทคโนโลยีจะตีความว่าไฮเดกเกอร์มองเทคโนโลยีในแง่ร้าย จากที่ไฮเดกเกอร์กล่าวว่ามันจะทำอันตรายต่อสสารัตถะความเป็นมนุษย์ คือลดทอนมนุษย์ให้กลายเป็นเพียงทรัพยากรพร้อมใช้ (standing-reserve) ด้วยอิทธิพลของสสารัตถะของเทคโนโลยีที่เป็นการอัดกรอบ (Enframing) ที่กำหนดให้มนุษย์มองสภาวะ (entities) ทั้งหมดแม้กระทั่งการดำรงอยู่ (existence) ของมนุษย์เองเป็นทรัพยากรที่จัดการโดยเทคโนโลยีสมัยใหม่ (Heidegger, 1977 : 18-19) ตัวอย่างสำคัญ ๆ ของข้อเขียนทางปรัชญาที่ตีความในทางที่ว่าไฮเดกเกอร์เห็นเทคโนโลยีเป็นอันตรายนี้ก็เช่นที่พบได้ใน Ferré (1995 : 63-70) Dreyfus (1992) และ Feenberg (1999 : 183-199) ทว่าก็มีแนวคิดที่มองเห็นอันตรายของสสารัตถะเช่นนั้นด้วยสายตาที่ไม่ดีคุณค่าใด ๆ ออกมาเช่นกัน เช่นที่ปรากฏใน Zimmerman (1990) ซึ่งตีความว่าไฮเดกเกอร์แสดงให้เห็นว่าสสารัตถะของเทคโนโลยีนั้นก็เป็นเพียงกลไกตัวหนึ่งที่ไฮเดกเกอร์ใช้อธิบายประวัติศาสตร์ของอภิปรัชญาเชิงผลิตภาวะ (productionist metaphysics) ซึ่งเป็นภารกิจหนึ่งที่ยังคงค้างอยู่ในประวัติของอภิปรัชญาที่พยายามอธิบายว่าสิ่งหนึ่งเมื่อมีอยู่ (to be) นั้น มันมีอยู่อย่างไร ซึ่งในขณะที่เพลโต (Plato) จะกล่าวว่าเมื่อมีอยู่ได้เมื่อเป็นตัวอย่างของแบบ (form) แต่ไฮเดกเกอร์จะกล่าวว่าสิ่งต่าง ๆ มีอยู่เมื่อเป็นวัตถุติดต่อการป้อนเข้าสู่กระบวนการผลิต อย่างไรก็ตาม ไฮม์ไม่ได้เลือกที่จะมองว่าไฮเดกเกอร์เห็นเทคโนโลยีในแง่ร้ายเหมือนนักปรัชญาเหล่านั้น เขามองว่าไฮเดกเกอร์มีจุดยืนที่เป็นนิยตินิยมแบบอ่อน (soft determinism) คือเข้าใจว่าเทคโนโลยีกำลังปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ของความเป็นจริงที่มนุษย์มีประสบการณ์ ซึ่งก็ทำให้ประวัติศาสตร์ของช่วงเวลาที่เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาครอบงำนี้

ต้องเปลี่ยนโฉมเป็นที่แน่นอน เช่นนั้นแล้ว การที่มนุษย์จะมองเทคโนโลยีในเชิงตอบรับหรือต่อต้าน ก็ไม่ใช่ประเด็นที่สลักสำคัญอีกต่อไป ไฮเม็คความว่า ไฮเดกเกอร์ทำแค่เพียงเตือนว่าในเมื่อเราไม่อาจหลีกเลี่ยงได้จากการที่เทคโนโลยีจะเข้ามามีผลกระทบต่อเรา เราก็ควรที่จะใช้มันเป็นโอกาสในการเปิดการเรียนรู้ใหม่ต่อตนเอง (Heim, 1993 : 70)

ไฮเม็คแสดงข้อโต้แย้งเพื่อสนับสนุนจุดยืนข้างต้นของตน โดยเริ่มจากการกล่าวถึงสิ่งที่ไฮเดกเกอร์กล่าวไว้โดยตรงกับเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และสารสนเทศ เช่นที่ปรากฏใน Preface to *Wegmarken* (1967) ที่ว่า

อาจเป็นไปได้ว่า ประวัติศาสตร์และธรรมเนียมปฏิบัติจะไปด้วยกันได้อย่างลงตัวกับระบบ คณิตศาสตร์สารสนเทศ ซึ่งจะเป็นระบบที่จำเป็นต้องใช้มนุษย์ที่ถูกขัดเกลามาให้เป็นแบบ ไชนบอร์เนติกส์ คำถามจึงมีตามออกมาว่า การคิดของมนุษย์นั้นก็ถึงจุดจบเนื่องจากภารกิจของการประมวลผลสารสนเทศไปด้วยหรือไม่ (อ้างถึงใน Heim, 1993 : 56)

การที่ไฮเม็คกล่าวของไฮเดกเกอร์ขึ้นมา ก็เพื่อที่จะชี้ว่าไฮเดกเกอร์เองก็เริ่มมองเห็นว่า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะมีผลกระทบอย่างสูงต่อการคิดของมนุษย์แม้ว่าในยุคที่ไฮเดกเกอร์ยังมีชีวิตอยู่และกล่าวคำพูดดังกล่าวออกมานั้น เขาจะยังไม่ประสบพบเห็นภาพที่เป็นรูปธรรมของมันโดยตรงเหมือนอย่างเราในยุคปัจจุบันนี้ก็ตาม เพราะในขณะเวลานั้นของไฮเดกเกอร์ซึ่งน่าจะนั่งอยู่ในกระท่อมอย่างสงบเงียบ เขาก็ยังทำได้แค่เพียงการหยิบจับหนังสือขึ้นมาอ่าน หรือหยิบเครื่องเขียนขึ้นมาเพื่อเขียนความคิดของตนลงบนหน้ากระดาษ ในขณะที่เราในปัจจุบันอ่านข้อมูลที่ไหลผ่านในระบบคอมพิวเตอร์ หรือเขียนด้วยการใช้แป้นพิมพ์กันแล้ว ไฮเม็คก็กล่าวว่าไฮเดกเกอร์ก็เกรงว่า สักวันงานเขียนของเขาจะไปปรากฏบนจอคอมพิวเตอร์อีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันก็กลายเป็นจริงแล้ว

เช่นนั้นแล้ว ไฮเดกเกอร์กำลังมองเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในแง่ร้ายใช่หรือไม่ นักปรัชญาที่ตีความเช่นนั้นอย่างเช่นเดย์ฟัส (Hubert L. Dreyfus) ก็ชี้ให้เห็นว่าไฮเดกเกอร์แนะนำให้เราต้องเป็นอิสระจากการครอบงำเช่นนั้น ผลงานสำคัญ ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการตีความของเดย์ฟัสดังกล่าวก็คือ *What Computers Still Can't Do: A Critique of Artificial Reason* (1992) รวมทั้งหนังสือเล่มสำคัญอีกเล่มหนึ่งคือ *Mind Over Machine: The Power of Human Intuition and Expertise in the Era of the Computer* (1985) งานเหล่านี้ของเดย์ฟัสมีจุดยืนร่วมกันที่ว่า อันตรายของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์นั้นเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ ทั้งนี้เพราะมนุษย์จะไปเข้าใจผิดว่าความสามารถในการคิดและประมวลผลสารสนเทศของมนุษย์กับคอมพิวเตอร์นั้นจะมีความเหมือนกัน เช่นที่มองว่าจิตใจของมนุษย์ก็เป็นระบบประมวลผลสารสนเทศอย่างหนึ่ง ทว่าเดย์ฟัสก็ได้โต้แย้ง ความเชื่อที่ว่าความคิด

ของมนุษย์มีลักษณะที่เป็นระเบียบแบบแผนจนเราสามารถให้คอมพิวเตอร์จำลองแบบแผนการคิดได้อย่างสมบูรณ์นั้น เป็นความเข้าใจที่ผิด ความสามารถในการคิดของคอมพิวเตอร์นั้นไม่มีทางที่จะเทียบเคียงมนุษย์ได้ เหตุผลหนึ่งที่เดวิด ฮิลารี ให้โดยตีความออกมาจากไฮเดกเกอร์ก็คือ การมีระเบียบแบบแผนที่คอมพิวเตอร์ใช้ในการคิดคำนวณของมันนั้น เป็นความสามารถทำความเข้าใจ (intelligibility) ที่อยู่ในระดับการถูกบรรจุลงไป หรือก็คือเป็นสิ่งที่ได้มาภายหลัง (derived) จากที่มันเป็นสภาวะอย่างหนึ่ง ไม่เหมือนการคิดของมนุษย์ที่เป็นสิ่งที่ติดมาแต่ต้นแล้ว (primordial) จากการเป็นมนุษย์ หรือก็คือเป็นดาไซน์ (Dasein) ที่ไฮเดกเกอร์ใช้เป็นศัพท์เทคนิคของเขา

จากข้อโต้แย้งของเดวิด ฮิลารี ไสม์คิดเห็นอย่างไร ไสม์เองไม่เห็นด้วยกับมุมมองที่เดวิด ฮิลารี ให้ความสำคัญต่อต้นกำเนิดโดยทำราวกับว่ามันเป็นศัตรูคู่ตรงข้าม (opponent) กับมนุษย์เช่นนั้น และถ้าเลือกมองจากมุมมองที่ว่าคอมพิวเตอร์เป็นองค์ประกอบ (component) อย่างหนึ่งของมนุษย์ได้ก็น่าจะทำให้ได้ภาพที่ต่างออกไป ไสม์ย้อนกลับไปไฮเดกเกอร์อีกครั้งเพื่อดูแง่มุมอื่น ๆ ที่ไฮเดกเกอร์พูดถึงการประมวลผลข้อมูล เช่นที่ปรากฏในงาน **Parmenides** (1992 : 80-81) เช่นส่วนที่ไฮเดกเกอร์ได้แสดงข้อโต้แย้งว่า เครื่องพิมพ์ดีดนั้นทำให้การเขียนของมนุษย์เปลี่ยนแปลงจากการใช้มือและนิ้วเขียนมาสู่การพิมพ์ดีดด้วยเครื่องจักร ถ้อยคำในภาษาของมนุษย์จึงเปลี่ยนจากการผ่านออกมาทางมือไปสู่การถูกสร้างขึ้นด้วยการใช้แรงกดของมือ เมื่อมนุษย์คุ้นชินกับการอ่านจากตัวพิมพ์มากขึ้น ทำให้ลายมือเขียนกลายเป็นของที่ล้าหลังไป อีกทั้งทำให้ถ้อยคำกลายเป็นเพียงหนทางการจราจรของการสื่อสาร ไสม์ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่าปัจจุบันก็เห็นได้ว่าเครื่องพิมพ์ดีดนั้นถูกแทนที่ด้วยคอมพิวเตอร์ไปแล้วอีกด้วย การที่ไฮเดกเกอร์อ่อนไหวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อถ้อยคำในแง่ที่ว่าเครื่องพิมพ์ดีดจะเปลี่ยนความสัมพันธ์นั้นไป ย่อมชี้ตามต่อออกมาว่าคอมพิวเตอร์ก็จะต้องเปลี่ยนมันมากขึ้นไปอีก และย่อมจะมีผลกระทบต่อสิ่งที่อยู่ร่วมกับถ้อยคำซึ่งก็คือ ‘การคิด’ ไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งนี่ก็ทำให้ใคร ๆ ก็คงต้องคาดเดาว่าไฮเดกเกอร์เองคงจะต้องมองคอมพิวเตอร์ในแง่ร้ายเป็นแน่

ทว่าไสม์ไม่เห็นด้วยที่จะตีความไฮเดกเกอร์เช่นนั้นเพราะไสม์เองเห็นว่าไฮเดกเกอร์เองก็พร่ำบอกอยู่หลายครั้งว่าอย่าตีความแนวคิดในงานของเขาว่าเข้ากับทฤษฎีใด ๆ ที่มีมาก่อนอย่างสุดขีดว่าการจะตีความว่าเขาเป็นพวกเกรงกลัวเทคโนโลยีก็เป็นการตีความที่สุดขั้วอีกประการหนึ่งเช่นกัน ซึ่งเขาก็ไม่ยอมรับเป็นแน่ (Heim, 1993 : 65) ไสม์เลือกที่จะตีความในอีกทางหนึ่ง โดยทั้งนี้เขาเปรียบเทียบแนวคิดของไฮเดกเกอร์กับแมคลูฮาน (Marshall McLuhan) ซึ่งคิดเห็นเหมือนกับไฮเดกเกอร์ในประเด็นอนาคตของมนุษย์ในยุคเทคโนโลยี และก็มองในเชิงที่ไม่ตัดสินคุณค่าใด ๆ ทั้งสองต่างก็เห็นว่าเทคโนโลยีจะมีบทบาทสำคัญในการให้นิยามความเป็นจริง ทำงานเหมือนเป็นพื้นหลังที่ไม่อาจมองเห็นได้ต่อสภาพทั้งหลายที่จับต้องได้ในโลก ถ้าตีความตามที่ไฮเดกเกอร์ชี้มาก่อนว่าการศึกษาความเป็นจริงนั้นมีสองระดับคือออนติก (ontic) คือศึกษาสภาพที่สังเกตได้อยู่ตรงหน้า และระดับออนโท-

ลวจีคัล (ontological) คือศึกษาเบื้องหลังของการปรากฏของสัจภาพเหล่านั้น จะเห็นได้ว่าไฮเดกเกอร์ต้องการให้เราได้เห็นเทคโนโลยีในระดับออนโทลจิกัลมากกว่า ซึ่งเป็นการมองว่าเทคโนโลยีกำลังสร้างสภาพแวดล้อมอย่างใหม่ต่อมนุษย์ และเป็นสภาพแวดล้อมอย่างใหม่ที่จะเปลี่ยนชีวิตของเราด้วย หากดูในระดับอนทิก เราก็คงมองเห็นแต่ว่าเทคโนโลยีมีผลกระทบต่อการรังสรรค์ถ้อยคำจากการเขียนด้วยมือมาสู่การให้เครื่องจักรอย่างคอมพิวเตอร์ช่วยทำให้เท่านั้น แต่ถ้ามองในระดับออนโทลจิกัล เราจะมองเห็นได้ว่าเครื่องมืออย่างคอมพิวเตอร์นั้นเข้ามาจัดการถ้อยคำและภาษาของมนุษย์ได้มากกว่าที่เราเห็น เพราะมันเข้ามาสู่ชีวิตของเราไปด้วย (Heim, 1993 : 66-67)

ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนกล่าวถึงแนวคิดของนักปรัชญาที่สำคัญ ๆ ซึ่งเห็นด้วยว่าบทวิพากษ์เทคโนโลยีของไฮเดกเกอร์นั้นควรที่จะศึกษาและนำมาพิจารณาผลกระทบของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และสารสนเทศต่อมนุษย์ แต่ในหัวข้อถัดไปจะเป็นไปในอีกทางหนึ่ง นั่นคือมองว่าไม่ได้จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับแนวคิดของไฮเดกเกอร์มาถึงเพียงนั้น ดังจะกล่าวต่อไป

แนวคิด ‘หลัง-ไฮเดกเกอร์’ ว่าด้วยเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และสารสนเทศ

หนังสือเล่มล่าสุดของ ดอน ไรต์ ที่ผู้เขียนกล่าวถึงในตอนต้นนั้น คือ **Heidegger's Technologies: Postphenomenological Perspectives** (2010) เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับเนื้อความในหัวข้อนี้ กล่าวคือ ไรต์เองเคยเป็นนักปรัชญาเทคโนโลยีที่วางรูปแบบวิธีคิดต่อการวิพากษ์เทคโนโลยีโดยสานต่อจากไฮเดกเกอร์ เช่นที่เห็นได้จากหนังสือ **Technics and Praxis** (1979) ของเขาเอง ทว่าเขาริเริ่มคิดนอกห่างจากแนวคิดในปรากฏการณ์วิทยาของไฮเดกเกอร์มาสู่หนทางใหม่ของเขา คือ “หลังปรากฏการณ์วิทยา” (postphenomenology) ในช่วงหลัง

หลังปรากฏการณ์วิทยาว่าด้วยเทคโนโลยีของไรต์นี้ มีสาระสำคัญในแง่ที่ว่า เขาเองก็ยังยอมรับอยู่ว่าเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเปลี่ยนแปลงมนุษย์และการดำรงอยู่ของมนุษย์ ทว่าไรต์ตรวจสอบใหม่ต่อปรัชญาของไฮเดกเกอร์แล้วพบว่าไม่เพียงพอที่จะใช้อธิบายบทบาทดังกล่าว นั่นเพราะคำว่าสารัตถะของ “เทคโนโลยีสมัยใหม่” ที่ไฮเดกเกอร์ใช้นั้น นำสงสัยว่ามีการครอบคลุมทางความหมายถึงแค่ไหน แม้ยุคที่ไฮเดกเกอร์เองยังมีชีวิตอยู่จะทำให้เขาเริ่มคุ้นเคยกับเทคโนโลยีการสื่อสารบ้างพอสมควรแล้ว เช่นมีวิทยุและโทรทัศน์ใช้แล้ว แต่ก็ยังไม่ได้มีอินเทอร์เน็ตใช้ หรือว่าคุ้นเคยกับเครื่องจักรอย่างเครื่องพิมพ์ดีดแล้ว แต่การประมวลผลค่าแบบดิจิทัลก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลายจนกว่าจะถึงยุค 1980 ไรต์ชี้ว่า เป็นไปได้มากกว่าที่จะต้องสรุปว่าคำว่าเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไฮเดกเกอร์ใช้นั้นยังคงมีความหมายที่จำกัด และไรต์พบว่าความจำกัดเช่นนั้นก็คือ ไฮเดกเกอร์มองเทคโนโลยีเฉพาะในความหมายของอุตสาหกรรม (industrial technology) ที่เน้นการปรับเปลี่ยนทรัพยากรมาสู่

วิธีการผลิตซึ่งทำให้บรรยากาศของปรัชญาเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 20 ยังคงเข้ากันได้กับที่ไฮเดกเกอร์วางไว้ในแบบปรากฏการณ์วิทยา อีกทั้งยังมีอิทธิพลของกลุ่มแนวคิดโรแมนติกนิยมเชิงคติชนชาติ (völkisch romanticism) ที่มีในสมัยของไฮเดกเกอร์นั้นทำให้เกิดการใช้เทคโนโลยีไปกับการทหาร เทคโนโลยีที่ไฮเดกเกอร์รู้จักจึงมีความแตกต่างอย่างมากจากโลกทัศน์ที่มนุษย์ในปัจจุบันจะมีให้กับเทคโนโลยี

อย่างไรก็ดี อดิ์พบว่าเทคโนโลยีบางอย่างในปัจจุบันก็ยังคงใช้มุมมองแบบเทคโนโลยีที่ไฮเดกเกอร์กล่าวไว้ เช่นเทคโนโลยีทางการแพทย์ในการผ่าตัดใส่อวัยวะ การทำเช่นนี้ได้ต้องอาศัยการคิดว่าร่างกายของมนุษย์เป็นสิ่งที่ใช้เทคโนโลยีเข้าไปช่วยเหลือได้ โลกทัศน์เช่นนี้เป็นโลกทัศน์แบบที่ไม่เห็นว่าเทคโนโลยีเป็นอันตรายหรือแปลกปลอม และผู้ใส่มันเข้าไปย่อมถูกผูกติดอยู่กับมันเพื่อการทำงานของร่างกายต่อไปได้ แต่ทว่ามีรูปแบบของเทคโนโลยีสมัยปัจจุบันแบบใดหรือไม่ที่ปรากฏการณ์วิทยาของไฮเดกเกอร์อธิบายไม่ได้ ตัวอย่างหนึ่งที่อดิ์ยกขึ้นมาคือโซเชียลสเปซที่สร้างสภาพแวดล้อมให้มนุษย์ได้โลดแล่นและซึมซับประสบการณ์เสมือนจริง เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่สร้างโซเชียลสเปซเช่นนี้ทำให้เกิดภาพและเสียงได้ แต่เมื่อมันเป็นเพียงสิ่งเสมือนจริง ก็เท่ากับว่ามันขาดคุณลักษณะบางประการต่อผัสสะของมนุษย์ ซึ่งก็คือรับรู้ด้วยการสัมผัสไม่ได้ ซึ่งนี่ก็เท่ากับว่าเทคโนโลยีโซเชียลสเปซนี้ไม่ได้ถึงกับครอบงำการเปิดเผยความจริงไปเสียทั้งหมด เพราะเราก็จะยังสามารถรับรู้ได้ถึงความ “ไม่จริง” บางประการอยู่ดี (Ihde, 2010 : 138) ซึ่งในที่นี้ก็เห็นได้จากการที่เทคโนโลยีโซเชียลสเปซไม่ได้มีความโปร่งใสสูงสุดที่ถึงขั้นทำให้เราแยกไม่ออกระหว่างสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงกับสภาพแวดล้อมเสมือนจริง การที่ไฮเดกเกอร์กล่าวว่าเทคโนโลยีจะหลบอยู่หลังฉากตลอดเวลาและสร้างความจริงจากการอัดกรอบนั้นจึงถูกตั้งข้อสงสัยได้ดังกล่าว

บทวิพากษ์คล้าย ๆ กันนี้ ก็ปรากฏในบทความของเบลูและฟินเบิร์กคือ “Heidegger’s Aporetic Ontology of Technology” (2010) ซึ่งทั้งสองชี้ว่ามีปัญหาในการนิยามความหมายของคำว่า “การอัดกรอบ” ในงานของไฮเดกเกอร์ นั่นคือคำนี้มีความหมายหลายนัยที่ไฮเดกเกอร์เองก็ใช้ไม่เหมือนกันในแต่ละแห่งที่ปรากฏคำนี้ เพราะในบางที่ก็หมายถึงการกำหนดโดยสาร์ตดะของเทคโนโลยีอื่นไม่อาจฝันได้ ซึ่งทั้งสองเรียกว่าการอัดกรอบโดยทั้งหมด (total enframing) แต่ในบางแห่งที่ไฮเดกเกอร์ดูเหมือนจะบอกว่าสามารถมีข้อจำกัดบางประการที่ทำให้การอัดกรอบไม่ได้เป็นไปโดยทั้งหมดได้ ซึ่งสภาพการณ์แบบนี้ทั้งสองเรียกว่า การอัดกรอบเพียงบางส่วน (partial enframing) แต่ปัญหาก็คือไฮเดกเกอร์ไม่อาจจะใช้คำคำเดียวนั้นในสองความหมายเช่นนี้ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกันเอง และนี่อาจทำให้บทวิพากษ์เทคโนโลยีของเขามีปัญหาเสียเองก็ได้

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา ผู้เขียนจึงมีข้อสรุปว่า บทวิพากษ์เทคโนโลยีของไฮเดกเกอร์นั้นมีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ในส่วนที่เห็นด้วยนั้นก็ยังมีความแตกต่างในรายละเอียด นั่นคือเห็นด้วยและตีความว่าเทคโนโลยีเป็นอันตราย (เช่นเดรย์ฟัส) เห็นด้วยและตีความเทคโนโลยีในแง่ดี (เช่นไฮม์) เห็นด้วยและไม่ตีความในเชิงคุณค่า (เช่นซิมเมอร์แมน) อย่างไรก็ตาม การเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยนั้น ผู้เขียนพบว่า มีประเด็นของการนิยามเทคโนโลยีที่ต่างกันอยู่ด้วย ซึ่งอาจจะทำให้เห็นได้ว่านักปรัชญาเหล่านี้ต่างคนต่างแสดงความคิดเห็นอยู่บนฐานนิยามที่ต่างกันแต่ต้นด้วยหรือไม่ ซึ่งก็จะกลายเป็นปัญหาที่ว่าอภิปรายกันคนละเรื่อง ผู้เขียนจึงเสนอให้การอภิปรายเหล่านี้ควรที่จะนำมโนทัศน์ “เครื่องมือ” (tool) และ “งาน” (work) เข้ามาเพื่อการร่วมนิยาม ทั้งนี้เพราะถ้าในแง่หนึ่งเทคโนโลยีก็มีส่วนที่ยังคงเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างให้เกิดงานบางอย่างขึ้นมาใหม่อยู่ ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีในสมัยใดก็ตาม ก็น่าที่จะต้องมีการนำคำนี้กลับเข้ามาร่วมการนิยาม ซึ่งก็จะทำให้เกิดฐานนิยามร่วมกันก่อนได้ แต่ทั้งนี้ก็ต้องไม่ย้อนกลับไปนิยามแบบเดิมที่เชื่อว่าเทคโนโลยีเป็นเพียงการสร้างเครื่องมือประยุกต์จากวิทยาศาสตร์ที่ปลอดภัยคุณค่าแฝง เพราะจุดยืนแบบนี้ได้โดนโจมตีอย่างหนักไปแล้วก่อนหน้านี้

เอกสารอ้างอิง

- Belu, Dana S. and Feenberg, Andrew. (2010). Heidegger's Aporetic Ontology of Technology. In *Inquiry* 53(1) : 1-19.
- Dreyfus, Hubert L. (1985). *Mind Over Machine: The Power of Human Intuition and Expertise in the Era of the Computer*. New York : Free Press.
- Dreyfus, Hubert L. (1992). *What Computers Still Can't Do: A Critique of Artificial Reason*. Cambridge : The MIT Press.
- Feenberg, Andrew. (1999). *Questioning Technology*. London : Routledge.
- Ferré, Frederick. (1995). *Philosophy of Technology*. Georgia : University of Georgia Press.
- Heidegger, Martin. (1977). *The Question Concerning Technology and Other Essays*. translated by William Lovitt. New York : Harper & Row.
- Heidegger, Martin. (1992). *Parmenides*. translated by André Schuwer and Richard Rojcewicz. Bloomington : Indiana University Press.
- Heim, Michael. (1993). *The Metaphysics of Virtual Reality*. New York, Oxford : Oxford University Press.
- Ihde, Don. (1979). *Technics and Praxis*. Dordrecht : D. Reidel.
- Ihde, Don. (2010). *Heidegger's Technologies: Postphenomenological Perspectives*. New York : Fordham University Press.
- Zimmerman, Michael E. (1990). *Heidegger's Confrontation with Modernity : Technology, Politics, and Art*. Bloomington : Indiana University Press.